

Válságtól a feltámadásig

(Folytatás az 5. oldalról.)

ban megjelent egy tanulmány a magyarországi szociográfiai irodalom fellendüléséről, pontosabban a Magyarország felfedezése újkori sorozatról. A kivágtott cikket — úgy tudom, azóta könyv-alakban is megjelent — tisztelettel dedikálva megküldte nekem is a szerző. Ebben — nem idézek pontosan — az áll, hogy Darvas József a hatvanas évek vége felé felvetette a Magyarország felfedezése sorozat újraindításának gondolatát. Hazai példa; egy itthon. Erdei Ferencről írott könyvben az áll, hogy ő vetette fel ugyanezt a gondolatot. Már említettem, mekkora érdemeik voltak a két világháború közti magyar szociográfiai — és más műfajú — irodalomban. Erdemeik a felfedezés sorozat körüli bábkodásuk miatt is nevezetes. Am a teljes igazság az, hogy a Magyarország felfedezésének sorozata — nem az ő agyukból pattant ki.

Hanem? Két, elesett anyagi alapotíró agyalta ki ezt a bőséggel talán feltámasztásnak is minősíthető sorozatot. Mert a magyar szociográfiai irodalom feltámadásának igenis, ez a mára már tekintélyessé vált könyvsorozat az igazi lángpéldája. Az egyik író Márkus István, a másik pedig — mi tagad! — én voltam. Már nem tudom, melyik pesti talponállóban, vagy talán épp az írószövetségben pendítette meg előttem: újra kellene indítani a Magyarország felfedezése sorozatot. Azt mondtam neki: „Pista, meg vagy örülve, ilyen címmel nem lehet előállni, rögtön visszadobják, hiszen ez ellenzéki kezdeményezés volt az elmúlt korban, s ma is vannak, akik ezt a műfajt ellenzékinak minősítik.” Azt felelte, ezt pedig meg kell és meg is lehet csinálni, s azt is hozzátette: menj el te Darvashoz, neked jó barátod, engem nem biztos, hogy fogadna. (Márkus ugyanis tőrisán afféle irodalmi „persona non grata” állapotban volt, 56 után ült is egy ideig.) Elmentem Darvashoz, előadtam az előadnivalókat, mire a válasz: „Nagyszerű gondolat! Meg kell csinálni. Írjál össze tíztizenkét nevet, kikkel akarod csinálni.” Ő volt az, aki Erdeivel együtt az addig piros szemafort zöldre állíttatta, nekik óriási személyi és politikai tekintélyük volt, Erdei négyszer volt miniszter, Darvas is ült abban a bársonyszékben, ha jól tudom, kétszer is, így indult a sorozat. De az első lökés — a már említett két írótól jött. Ez egy pillanattig sem vitás — csak éppen nem tud róla az irodalmi közvélemény. Sem a hazai, sem a külföldi magyar.

Aztán összegyűltünk, órákon át vitakoztunk, hogyan is kezdjünk hozzá? Horizontálisan, avagy vertikálisan osszuk-e föl magunk közt ezt a kicsi Magyarországot, illetve ezt az óriási téma világot. Galgóczi Erzsébet — nagyon jól emlékszem — föltette a naiv kérdést, hogy hát vajon hogyan tudunk majd közlekedni? Autóval? Nem kaphatnánk-e szabadjegyet a vonatra, buszra? Én értettem, mi van a kérdés mögött, mert ismerem Galgóczi eszéjárását. Ha hivatalos kocsi-val viszik valahová, kérdés, őszinték lesznek-e hozzá az emberek? Mire Főja Géza rádörrent: mire való ez a kérdés? Hát, ahogy a régi időkben csináltuk! Gyalog! Úgy az igazi. Íme, a régi és az „új” nemzedék közti vita! Most már mi vagyunk az öregek — mi vitakozunk a mai fiatalokkal. Furcsa dolog ez. Majd így lesznek a „mai fiatalok” is, ha megcsontosodik a koponyájuk, megroppan a gerincük. Akkor meg ők fognak vitakozni a majdani fiatalokkal — de ez már más téma. Mi azt már aligha érjük meg.

Megindult a sorozat, de ne gondoljuk, hogy útja nem volt

göröngyös. A sorozat első kötetét én írtam, az olajbányászokról, főképp az algyőiekről. Egő arany volt a címe. Nem tudom, most hogy van, akkor úgy volt, hogy a különböző könyvterjesztő vállalatok előzetesen benyújtott igényei szerint állapította meg a kiadó a könyv példányszámát. Íme, az első göröngy: a Művelt Nép nevű vállalat, amely első sorban az üzemeket, a munkásságot hivatott könyvvvel ellátni, az én könyvemből — nyilván nem bízott benne — amelyik javarészt munkásokról szól, egyetlen példányra sem tartott igényt. Darvas a Népszabadságban megírta ezt a valóban botrányos dolgot — most próbáljam szerezni belőle egyetlen példányt is! Ezzel szemben Szegeden később Egő arany néven presszót nyitottak, ez bizony szerzői jogbitorlás volt, ráadásul a megnyitására sem hívtak meg. De könyvem címét hatalmas világító betűk sugározzák az Oskola utcában. Ez is öröm, nem? Meg is jegyezte egy jószóló íróbarátom: hogy te mennyire népszerű vagy Szegeden...

Akadnak egyéb göröngyök is, de minek őket felsorolni. Akad talán egyszer egy vállalkozó elme, aki rászánja az idejét, s megírja a magyar szociográfia szociográfiáját. Maga Darvas ígérte, hogy a sorozat befejező köteteként megírja a sorozat történetét — de hát erre már nem számíthatunk. Pedig aki vállalkozna rá, lenne mit írnia.

Még egy kérdéskör, aztán befejezem azt a befejezhetetlen tündést. Meg szokták tőlem kérdezni író-olvasó találkozók — már akik ismerik, olvassák írásaimat —, hogyan van ez? Vagyis: egyik könyvem komoly, majdnem-tudományos szociográfia, a másik meg afféle röhgögető szatíra. Hogyan lehet — a tót, pardon, szlovák — gyerek példájára ugyanabból a szájból hideget is, meg meleget is fújni? Válaszom: mind a kettő nyögvenyelő orvosság, s mindkettő ugyanarról a töről fakad. A tó: a valóság. S elmondok egy megélt történetet. A téné pár évvel ezelőtt felkért, írniék egy forgatókönyvet a Szegedről Pusztamérgesre, meg Ásotthalomra zötyögő kisvasútról, mert csinálnak egy sorozatot Magyarország kisvasútjai címmel. Akkor már lement az ismert sorozat: A világ nagy vasútjai. Logikus: a világ nagy, a mi országunk kicsi. Nagy világ, nagy vasút — kis ország kis vasút. Elvállaltam. Persze, nem állomásvezetőkhöz, bakterekhez mentem, hanem végig a környékbeli tanyai paraszthoz. Keresve azokat az „alanyokat”, akikkel majd a kamera előtt elbeszélgetek. Pompás figurákra akadtam. Őszinték voltak, nyíltszívűek, könnycsordultig meghatotta őket a saját sorsuk, ami a kisvonathoz kötötte őket. Hanem amikor megjelent a televízió stábja! Kigyűrődtek a buszból a farmernadrágos, szakállas fiatal emberek, hozták a lámpákat, kábeleket, mikrofonokat, mifeneiket! Beállítottunk egy öreg házaspár tanyájának udvarára, s mi történt? A mama hátraszaladt a kertbe, lekapkodta a száradni kirakott fehérneműket, az öregember pedig gyorsan elvette a padlásfeljáró létráját, beledobta a gazba, amikor aztán azokat a nemtudom-hánywattos égőket rájuk irányították, kérdéseimre teljesen használhatatlan válaszokat kaptam, s a korábbi őszinte vallomásból csak makogó dünyögés maradt.

Egy másik tanyába sötét este jutottunk el, a gazda a nyári konyhában üldögélt betegen, a lámpákkal az ügyes rendező az udvartól világította be a kicsi konyhát, én az ablak alá kuporodtam, az ablak keresztfájta a szemközti falra éles fekete árnyékot vetett, a házgazda — kicsoda jelkép! — a kereszt alatt ült, kérdéseimre semmit sem válaszolt, csak meredten nézett

rám, arcán megállíthatatlanul csordogált két csillogó könnypatka. Ezt a képet természetesen kivágták az alaposan kiherélt „dokumentum”-filmből. Nos, ebből a néhány hétig tartó bolyongásból írtam egy szociográfiát — Rekviem a madzagvasutakról címmel, a Tiszatájban jelent meg — de nem lehetett szatíráról nem írni a filmezés adta élményekből, tehát ugyanebből a valóság-anyagból megszületett egy szatíra is, a címe: Sziklából víz. Hasonló című kötetemben olvasható.

Így állnánk tehát a valóság és az irodalom közti viszonyról? Ilyen egyszerű a dolog? Dehogyan ilyen egyszerű! Vájtfuldú esztéták, akik jobban értenek az ilyesmihez, tudják, hogy manapság külföldön is, hazánkban is egymás mellett létezik az a fajta irodalom, amely az emberi léte valóságfölkötinek, irracionálisnak fogja fel, ők az úgynevezett „érthetetlenek”, a modernek; meg létezik egy olyan irodalom is, amely hisz a világ megérthetőségében, alakíthatóságában — ők a mostanában kevesebbre becsülték, mert hisz a valóság-hoz, itt-ott a hagyományokhoz kötődnek inkább. Én magamat az utóbbiak közé sorolnám, de az ilyen sorolgatás nem az én dolgom. Egyébként modern embernek s modern írónak hiszem magam. Modern a kor is, amelyről írok, nem? Ide tartozik az az eset is, amikor Szegeden járt egy nyugatnémet író, a nevére nem emlékszem, egy ottani lázongó értelmiségi-író csoportosulás tagja, csak annyit tudtam róla. Szerencsére kiváló tolmácsunk volt — kell-e Halász Előd professzor úrnál jobb magyar-német tolmács? —, jól kibeszélgettük magunkat, s kiderült, ő is modern, de ő is ugyanazt vallja az irodalom, a dokumentumirodalom szerepéről, mint én — sőt, abban is egyetértettünk, hogy ennek a fajta irodalomnak azért is hallatlanul fontos a hivatása, mert a mi fiataljaink, meg az ő fiataljaik egyaránt nem ismerik saját, legközelebbi történelmüket. De ez már más téma.

Az ám, annyit elmélkedtem itt válságról, feltámadásról, miegyebekről, hogy egy roppant fontos dologról megfeledkeztem. Arról, hogy nemrég jelent meg a Magyarország felfedezése sorozat huszadik kötete. S ezután még több is jön talán. Vagy pontosabban: a java még hátra van?

Húsvét a hivatalban

Talán még emlékeznek rá, hogy nőnap után esett az eső; így történt, hogy borongós hangulatban ültem az íróasztalomnál, amikor büntudatos arccal besomfordált Fucsini és Mastrojano, hivatalunk két ékesége.

— Főnök — tipródott Fucsini, mint egy nyugdíjas balerina —, meg kellene lépni a lanyainkat, viszonzni valamivel a kedvességüket.

— Úgy gondoltuk — folytatta Fucsini —, azzal kedveskedünk a kolléganőinknek, hogy az idén nem vesszözzük meg őket. Igaz ugyan, hogy ezzel elvesztünk egy kupica házi kotyvasztású likört, de ezt igazán nem szabad sajnálnunk. Végeredményben egy vallási csökevényről van szó, és nekünk is becsületünkre válik, ha szakítunk vele.

— Várjanak csak! — intettem az ujjammal. — Ezt tisztességesen közölni kell a kolléganőinkkel.

— Horribile dictu — szörnyülködött Mastrojano.

— Szóval akkor megérdemlik, hogy tiszta játékot játsszanak velük — fejeztem be a gondolatot.

— Hát akkor mire vár, főnök? — törte meg a csendet Fucsini.

Behívtam a titkárnőt és két előadónkat. Hivatalos hangon közöltem velük, hogy értekezletünk döntése értelmében, és bizonyos egyéb körülmények következtében a húsvéti locsolás és vesszőzés az idén elmarad.

Lányaink úgy felfújták magukat, mint a túlkelt óriásbukták.

— Micsoda?! — kiáltott fel Krákoráková. — Hiszen eddig minden évben volt locsolkodás és vesszőzés.

— Volt — bólogattam —, sok minden volt. De saját maguk panaszkodtak, hogy a húsvétot részegeskedésre használjuk ki. Talán csak nem akarják, hogy berúgjunk?

— Egy pillanat, főnök — lépett elő Karabinová, és én elsápadtam, amikor észrevettem átkozottul hosszú körmeit —, mi valóban nem akarjuk, hogy maguk berúgjanak. Mi azt akarjuk, hogy a legnagyobb illendőséggel és tisztelettel vesszőzzenek meg minket, ezt jogunk van kívánni, mert

kiérdemeltük. Húsvét volt és lesz is!

— De ez klerikális csökevény... — jegyezte meg Fucsini.

— Mit mond, Fucsini? — mosolygott megvetően Regrutová. — Maga beszél, aki törzsvendég és előnékes a ferenceseknél?!

— „A barátokhoz” címzett borpincében, nem a templomban — védekezett Fucsini.

— Annál rosszabb — csattant fel Regrutová —, magának mint soffőrnak jobb lenne a templomba járnia! A húsvét nem csökevény, hanem ősi népszokás, a tavasz köszöntése. Az új élet ébredése a téli álomból. Az új nedvek ünnepe, ha ez mond magának valamit!

Képtelenek voltunk válaszolni. Csend lett, csak Karabinová csiszolgatta körmeit egy váza csorbá peremén.

— Végére is — kapitulált Mastrojano —, a vesszők megmaradtak tavalyról. Kölni is akadna...

— De ne olyat vegyenek, ami fog — figyelmeztette Krákoráková. — Tavaly fönkretették a blúzomat. Sárga foltok vannak rajta. Mintha egy teve pisilt volna le.

— Szerezzenek be maguknak francia kölnit, valódi Diort — mondta ki a végső szentenciát Karabinová —, vessző helyett pedig fonjanak korbácsot könnyű, puha pamutból.

Nem folytattuk tovább a szívélyes eszmecserét, mindannyiunk számára világos volt, hogy minden lényeges pontban teljes nézetazonosság van közöttünk. Drága kolléganőink nyelvüket kiöltve búcsúztak, és elhagyták a tanácskozási színteret.

— Hallottátok? — motyogta síró hangon Fucsini. — Francia kölni! Tudják, mibe kerül a valódi Dior? Egy hónapig nem meggyünk a borkostolába és fűvet fogunk szívni, főnök. Gyönyörű húsvétunk lesz, mondhatom!

Igy hát most a fogunkat szívjuk és csapvizet iszunk. Vessző helyett igen finom pamutkorbácsot fonunk az érzékeny fenekünknek, miközben átkozzuk az ősi pogány szokásokat.

JOZEF A. TALLO

Szepesi Attila

Akácfa

a part fölött tavaly még állott a vén akácfa lombján a fűge szarkák cserregve billegtek és huholtak a baglyok az ágon föl-le csúszva vidáman kergetőzött a fakász és a csuszka

most az akác kidöntve lombja a vízbe döntve sárguló koronája rongyosan szertefoszlik mindegy neki tavasz jön és tavaszra derűs nyár hol tavaly cinke fészkelte nagybajszú harcra úszkál

a gyökér sárgubanca langyos esőben ázik az odvas törzset ássa férgek rohama és perzseli napsütés málló dereka korhad nem nő tovább az évszám mit késsel beleróttak

az óbudai parton írtam akácfa-versem április közeledtén kilencszázhetvenötben harmincadik évem küszöbén ácsorogva hazátlan szürkevarjú szárnya alatt vacogva

CSOHÁNY KÁLMÁN RAJZ